

# SETOMAA

ilmub aastast 1995

## Julgus viib võidule

Ühe suure turismiobjekti võrra on Setomaa rikkamaks saanud. Väraska mineraalvee SPA, mille valimist on aastaid oodatud, jõudis lõpule ning avas külastajatele ukсед. Ehitis sai seest uhke – korralik 25meetrisel bassein, veeatraksioonid, saunad, terviseprotseduuri ruumid ning hubane külalistemaja. Kümne aasta eest võinuks seda ideed pidada hullumeelsuseks, täna on sellest saanud reaalsus.

Üsna mitmed veekeskuse projekti ideejärgust alates jälginud inimesed märkisid, et algul tundus mõte Värskasse säärane veekeskus ehitada ehk liigagi julgena. Viimased pea kaks aastakümnet on näidanud, et võidumees on see, kel on piisavalt närvi pööraste ideede kiireks teostamiseks.

Kunagi on nõudnud julgust sanatooriumi remondiks laenu võtmine ning Väraska ei kaotanud üht kahest tuntud kaubamärgist – tervislik puhkus on jäänud piirkonna tõmbenumbriks. Õnneks on veekeskuse ehituse eestvedajatel jätkunud julgust sealt edasi minna. Küllap jõuab uue magneti tekkimisega Setomaale rohkesti turiste nii Eestimaalt kui kontrolljoone tagant.

Oleks vääri mõelda, et tegu ongi puhtalt Väraska kohaliku projektiga. Turismimagneti tekkimisel on alati laiem mõju. SPA-sse tulevad inimesed ei maandu ju helikopteriga otse majaesisele parkimisplatsile – neil tuleb Värskasse jõudmiseks sõita kas läbi Võõpsu, Mikitamäe, või Koidula, või suisa Obinitsa kaudu läbi Piusa. Edasine on juba Mikitamäe ja Obinitsa inimeste teha – mille abil need turistid kinni püüda, et sellest kasu lõigata.

Kui ühte valda kerkib veekeskus, ei ole naabritel põhjust kadestada, vaid hoopis rõõmu tunda. Igasse külasse hotelli, basseini ja muuseumi ei ehita. Nii võib ühe kandi inimeste pärusmaaks olla majutaja, teise – kultuurielamuste pakkuja ning kolmanda – söötja-jootja roll. Koostööd on teha kasulikum kui võistelda - loodetavasti jõuab see mõistmine rohkemate setomaalaste üsna pea. Tore, et uus veekeskus on ka teistpidi rahvaprosjekt – vähemasti Väraska ja Mikitamäe valla elanikele on veemõnude nautimine tehtud soodsamaks. Ehk oodanuks kohalik rahvas mõnevõrra sõbralikumaid hindu, kuid ega see nüüd mõni heategevusüritus ei ole.

### Lehte tegevä:

Toimetaja – Taro Igor, tel. 7954494, mob.5273985, e-post: igor.taro@setomaa.ee

Kiil – Sarvõ Õiõ

Makett ja külesäädmine – Taro Julia

Kirätsura: Nutovi Mirjam, Hõrna Maar'a, Sarvõ Õiõ, Lillagu Anti, Riitsaare Evar, Saarestiku Teele, Linnamäe Lauri, Ilvese Aapo, Kauksi Ülle, Hõrna Aare, Matvei Arvi, Raudoja Ahto

Välläandja: Setomaa Valdade Liit

Trükjä: AS Printall

Lehe ilmumist tugõva Setomaa Kultuuriprogramm

### Kiri Kiroda: Setomaa ajaleht

Laossina küla

64308 PÕLVAMAA

vai igor.taro@setomaa.ee

Toimõndusõl om õigus kirju toimõnda ja naid lühendä



## Teemi sis uma' värgi' kotohki kõrda



ILVESE AAPO

Kiräniõgherr

**Aapo Ilves kirjutab, et transkriptsioon on küll pelk kokkulepe, kuid tavalist inimest, kes pole luule- ega keeleteadlane, harjumatu tähti kasutama niisama lihtsalt ei sunni. Erimärkide kuldreegel on – nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik.**

H aridus- ja Teadusministeeriumi keelepoliitika nõunik Jüri Valge on Setomaa riikliku kultuuriprogrammi 2006–2009 juhtnõukogu koosolekul väitnud: «Seto keelt ei ole olemas, on kas setu murrak või seto kiil. Seto kiil omakorda on kõneldav, kirjakeel puudub.» Etnoloog Indrek Jääts on kirjutanud nii (Eesti Päevaleht, 14. märts 2005): «Ent teist kirjakeelt pole eesti rahvusele minu arvates tarvis. See oleks samm tagasi.»

Need on ainult mõned tsi-taadiid, diskussioone on olnud palju ja kuuluke, et kirjakeele teema on taaskord õhus. Lisan väikse tilga merre ja kordan mõned asjad üle.

### Kolm murevaala

Väldete ja lauseehituse erisused meid eesti kirjakeelest ülesmärkimise mõttes kaugele ei aja. Seto- ja Võro keelte transkribeerimise kolm murevaala on meie va hõkk-häälik ehk larüngaalklusiil, eesti keelest kadunud läbünõna-õ ning pehmendused. Kirjakeele kehtestamisel on siamaani väga palju putru kokku keeratud. Larüngaalklusiili on tähistatud ülakoma või q-ga või üldse mitte. Nii-õelda «slaa-vipärast» õ-d on tähistatud y-ga või üldse mitte. Kirjamees Herman Juulius Schmalz, kes üle-eelmisel sajandivahetusel seto asja ajas, kasutaski ainukesel erimärgina kirillitsa õ-d, mis mõjus gooti kirja keskel üsna naljakalt. Muide – Schmalzi seturaamatute uurimine ja taasavaldamine näitaks väga põnevalt seto keele saja aasta tagust seisu ja ilmselt ei tohiks tänapäeval leiduda ühtegi «tarka», kes väidaks: taa kõnõlõs võlssi. Erisuste juurde tagasi – palatalisatsiooni on näidatud ülakomaga või erinevate rõhumärkidega – ' või ` . Seto poole pääl on kasutatud ka

ülaindeks-jott-tähte. Ajakirjas «Peko helü» ja mõnes ilukirjandusteoses on ka «hõkk» pisikeseks kõrgemale tõstetud q-täheks tehtud, ju vist arvatakse, et häirib vähem. Tobe näeb välja nagunii. Kindlasti on põnevaid variante veelgi.

### Praktilised põhjused

Q-de ja y-de «maaletooga» olevat olnud Toomas Helbi ja nende kasutusele võtmise põhjused olid tegelikult tüpograafilised. See tähendab, et foneetilise täpsuse edasiandmiseks kasutatavad kirjutus- ja arvutusmasinad tunnevad Eestis kõige parema meelega just nimelt ladina tähestikku.

✘ Vastuseisu süü peitub nende samade inimeste kõrvade vahel, kes ometigi ei ütle Mercedese kohta «merkeedes»

Vastuseisu süü peitub nende samade inimeste kõrvade vahel, kes emelikul kombel ometigi ei ütle Mercedese kohta «merkeedes» või Cobra asemel «sobra». Transkriptsioon on ju tegelikult pelk kokkulepe, aga kuidas sa ikka rumalale inimesele lihtsa asja selgeks teed? Sestap jäävad nimetat võõrtähed ilmselt pigem rahvaluule- ja keeleteadlaste arsenalis. Tegelikult on just nendega häälduste edasiandmine kõige täpsem.

### Parim kuldreegel

Olen raamatutes kasutanud ülakriipsude ning q-de ja y-dega teed – «Õõpik Võhandu kaldalt» (2002), ülakomalist larüngaalklusiili ja y-dest ning pehmendustest loobumist – «Wõõbsu palas!» (2003) ning lõunamaise foneetika eristamisest üleüldse loobumist – «Sillapää Ossi kronika» (2004).

Seda viimast «nõksu» on oma võrokeelses raamatus «Ümbreilma reisikirä» kasutanud ka Kaido Kama ning tuleb nentida, et seda on võimalik lugeda küll. Kaido eest ma rääkida ei saa ega kavatse, soovitan hoopis lugeda tema artiklit «Võro asi» ajakirjas «Vikerkaar» nr 7-8 2005. Ärge kartke, sellest asjast suurem osa on Setu asjaga äravahetamiseni sarnane ja kirjakeele kehtestamise probleemidest üsna palju jututu. Oma kirjutajakogemuste ning larüngaalklusiilist loobunud Uma Lehe lugemise põhjal väidan, et pehmenduste (mida UL küll vägagi armastab) ja eriti just «hõki» mitte-

kasutamine võib tekitada raskusi teksti mõistmisel ja paratamatute arusaamatuste välistamiseks tuleks hakata kirjalikku sõnavara lihtsalt

piirama. Sestap pean Setomaa kirjaviisi paremaks. Samas oleks võro ja seto keelele erinevate transkriptsioonide tekitamine tävveline ullus.

Arvan, et nii Uma Leht kui Setomaa pingutavad erimärkidega pisut ülegi ja pakun välja, et nende puhul oleks parim kuldreegel – nii vähe kui võimalik ja nii tihti, kui vajalik. Rõhumärk mõõdapääsmatul juhul pehmenduseks sõna sees ja ülakoma vältimatul korral kakõhushelüna lõpus. See tähendaks, et koma tähe peal on palatalisatsioon, tähe taga sõna lõpus aga larüngaal-see-samunegi, ku ti viil midägi arvo saat mu jutust.

Setod, võrokõõd ja kompromiss – kes neid suudaks ühenda... Aga Tallinna keel on tänapäeval nagunii pigem inglise-soome segapudi – teemi sis uma' värgi' kotohki kõrda är.

Kommentaare internetist:

<http://ajaleht.setomaa.ee>

Loe ja kommenteer!